

Tekst 16 : M. Eliade : uittreksel van religiefenomenologie (35 p.)

Deze tekst werd herwerkt op 14/811/24

Klik hieronder het hoofdstuk aan dat je wil lezen.

Inhoud

1. Landbouwriten (1).	2
2. Landbouwriten (2).	3
3. Landbouwriten (vrouwelijke rollen).	5
4. Landbouwriten (offers).	7
5. Landbouwriten (veelduidigheid).	9
6. Landbouwriten (mensenoffers).	10
7. Landbouwriten (hergeboorte).	12
8. Landbouwriten (eindriten).	14
9. Landbouwriten II (betrokkenheid der doden).	16
10. Landbouwriten II (funeraire en agrarische godheden).	18
11. Landbouwriten II (seksuele ritën).	20
12. Landbouwriten II (orgieën).	22
13. Landbouwriten II (mentale revolutie).	24
14. Profane duur! Heilige tijd.	25
15. Profane duur/ heilige tijd: een lijst.	27
16. Profane duur/heilige tijd (eeuwigdurend begin).	29
17. Profane duur/ heilige tijd (religie, magie, mythe, legende).	31
18. Profane duur/heilige tijd (personages / verval en herstel).	33

Opmerking: Termen als ‘wijman’, ‘wijplant’, ‘wijvrouw’ hebben we vervangen door ‘heilige man’, ‘heilige plant’, ‘heilige vrouw’... omdat het digitale vertaalprogramma niet weet hoe deze woorden te vertalen. De term ‘heilig’ wordt dan niet in zijn Bijbelse hoge en ethische betekenis gebruikt, wel als het bezit van veel occulte, fijnstoffelijke kracht. We zouden respectievelijk ook kunnen spreken van een tovenaars, een toverkrachtige plant, een heks...

1. Landbouwrten (1).

Bibl. st.: *M. Eliade, Traité d'histoire des religions*, Paris, 1953, 285v. (*Rites agraires*).- Eliade begint zijn uiteenzetting met de algemene stelling dat, binnen traditionele (versta: premoderne) culturen, landbouwactiviteiten - globaal genomen - in wezen ritén, d.i. gewijde handelingen, zijn.

Redenen.

Het object dat door de landbouwer bewerkt wordt, is "het lichaam van Moeder Aarde".

Terloops: nu nog - zo in Zuid-Amerika - vereren boeren de Aardmoeder terwijl zij de aarde bewerken. De gronden zijn om te beginnen 'eigendom', versta: levens- en werksfeer, van de geesten die de aarde bevolken.

Terloops: deze wezens zijn er lang niet altijd mee gediend dat de mensen hun domein beroeren en onderwerpen. De aarde, zeker als sfeer waarin Moeder Aarde zich situeert, is veelal tegelijk het domein van de voorouders onder een veelvoud van oogpunten. De groeikrachten eigen aan planten b.v. zijn 'heilig': zij worden door bemiddeling van degene die de aarde bewerkt, geactiveerd niet enkel als bruikbare bestaans-elementen maar ook als wezenlijk 'gewijd'. Dit is één aspect van wat religiewetenschappers heten 'dynamisme', d.i. het feit dat iedere kracht - zeker de kracht van al wat leeft - een uiting is van de werkelijkheid die essentieel - wat antieke Grieken hetten - 'dunamis', levenskracht, is. Tot daar het synchronisch aspect.

Redenen.

Sinds onheuglijke tijden wordt de mens gesitueerd binnen de ritmen van de kosmos, inzonderheid die van de aarde. Zo blijken - reeds gewoon praktisch maar vooral sacraal -bepaalde tijden gunstig of ongunstig voor landbouwactiviteiten. Men heeft ooit wel beweerd dat religies staan of vallen met haar kalenders die bepalen welke activiteiten bij welke perioden passen of niet. Zeer zeker is dit het geval in de landbouw. Tot daar het diachronisch aspect.

Gevolg.- De landbouwer komt sinds oeroude tijden terecht in een systeem - hoe simpel ook - van plechtigheden, klein- en grootschalige, die de synchronische en diachronische redenen zo even summier opgesomd tot haar recht laten komen. Deze ceremoniële daden zijn een zeer duidelijke 'hiërofanie', d.i. het zich tonen van het heilige (in dit geval: van het heilige in de landbouw).-

Eliade.- "Voor de primitieve mens is landbouw - zoals iedere andere wezenlijke activiteit - niet enkel simpelweg een profane (versta: niet-sacrale)

techniek. Landbouw is met het leven begaan zijn en hij beoogt de verwonderlijke toename van dit leven, aanwezig én in de graankorrels, in de voor, in de regen én in de natuurgeesten van de planten. Daardoor is landbouw op de eerste plaats een stel ritën” (o.c., 285). Zo vat de auteur het rituele eventjes samen.

Eliade legt een opvallende nadruk op het periodieke.

1. De landbouwer zit verwickeld in ruimtelijke gewijde gebieden zoals de vruchtbare gronden, de groeikrachten in de zaden, in de knoppen, in de bloemen.

2. Zijn arbeid wordt beheerst door de jaargetijden. Dergelijke verwikkeling in cyclische ritmen verklaart een aantal plechtigheden die verband houden met het uitbannen van “het oude jaar” (versta: het afgeleefde jaar) en het oproepen van “het nieuwe jaar” (versta: het uit de leven gevende krachten in de schepping oprijzende jaar). Zij verklaart o.m. ook het ‘uitdrijven’ (bezweren) van al wat kwaad (in de sacrale of zoals men het ook uitdrukt ‘occulte’ zin) is en de her- of wedergeboorte van krachten. Zo’n ceremoniën treft men zowat overal aan en wel verbonden met landbouwactiviteiten.

Optimisme én pessimisme.

De omgang - zeker na eeuwen - met de synchronische en diachronische aspecten van landbouw schept een zeker optimisme: een winter is nooit het einde zonder meer want hij wordt dankzij de kosmisch vaste volgorde der seizoenen steevast gevolgd door de lente, de algehele hergeboorte die de natuur te zien geeft in nieuwe en van grote verscheidenheid getuigende vormen van leven. Alles vergaat in de stof om er weer uit op te rijzen. Doch de jaargetijden verschillen: het ene lukt, het andere mislukt. Dit schept b.v. hongersnoden die de radicale eindigheid van het lukken - ook met hulp van ritën - zeer duidelijk doen ervaren. Hoe optimistisch de landbouwer gewoonlijk ook is - hij moet, zo niet is er geen bestaan meer - , hij draagt in zich het besef van mislukkingen allerhande.

2. Landbouwrítën (2).

Bibl. st.: M. Eliade, *Traité d’histoire des religions*, Paris, 1953, 285/314 (*L’agriculture et les cultes de la fertilité*).

Wij staan zeer uitvoerig stil bij alle gedeelten van het hoofdstuk gezien de verdragende betekenis ervan, al was het maar doordat om te overleven en te leven de mens akkerbouw (en veeteelt) als één der belangrijkste stappen in de cultuurevolutie ontwikkelt.

Khond (Kond, Kandha, Kondhia, Kodulu, - Kuwinga, Kondho).

De Khond zijn een volk (een miljoen) in India (Orissa, Andhra Pradesh, Madhya Pradesh) die traditioneel jacht en visvangst maar ook akkerbouw en veeteelt beoefenen. Zij pleegden mensenoffers totdat de Engelsen dit afschaften.- O.c., 295s., geeft Eliade weer.- Wij geven dit vooraan omdat dit een basisinzicht vertegenwoordigt en de hele landbouw-religie belicht.

De Meriah, een klasse, verschafte de slachtoffers. Het steeds vrijwillige slachtoffer, 'Meriah' geheten, was lid van die klasse. De Meriah leefden gedurende lange jaren tamelijk gelukkig. Zij werden beschouwd als 'gewijden', huwden andere slachtoffers en kregen een stuk land als bruidsschat. Tien tot twaalf dagen voor het mensenoffer sneed men de haren af. De aardgodin, Tari Pennu (Bera Pennu), eiste blijkbaar het offer, dat plaats greep hetzij periodiek hetzij uitzonderlijk.

De hele bevolking kwam naar de plechtigheid want zij diende het welzijn en de welvaart van de hele mensheid. Daarop volgde een onbeschrijflijke orgie.

Volgens de gegevens komt deze veel voor in agrarische vieringen.-- In processie leidde men de Meriah vanuit het dorp naar de offerplek, gewoonlijk gesitueerd in een woud waar nooit hout gehakt was. Dààr werd de Meriah gewijd, d.i. met gesmolten boter en curcuma ingewreven en met bloemen versierd. Volgens Eliade stelde de Meriah de godheid zicht- en tastbaar tegenwoordig want de dorpingen verdrongen zich om hem aan te raken. Op muziek danste men er rond. Zich tot "de aarde" wendend riep men: "God, wij brengen u dit offer. Geef ons goede oogsten, gunstige jaargetijden, goede gezondheid". Tot de Meriah riep men: "Wij kochten u en hebben u niet met geweld gegrepen. Nu offeren wij u volgens de gewoonte zo dat geen enkele zonde ons kan aangewreven worden".

De orgie werd 's avonds opgeschort om de morgen daarop voortgezet te worden tot de middag: weerom verzamelt men zich rond het offer. Volgt de doding op vele wijzen: men dient opium toe en bindt het slachtoffer en breekt de beenderen; men wurgt het of snijdt het in stukken of verbrandt het e.d.m..

Doorslaggevend is dat alle aanwezigen, alle dorpen die mensen afvaardigen, stukken van het lichaam krijgen die zo haastig mogelijk naar alle dorpen gedragen worden om er - ritueel - in de velden begraven te worden. Andere stukken - vooral het hoofd en de beenderen - worden verast. De as wordt over de velden uitgestrooid om een goede oogst te verzekeren. Toen de Britten dit verboden, verving men de Meriah door bepaalde dieren (bokken, buffels).

Opm.. - Eliade vermeldt een gelijkaardig gebruik bij de Azteken in Mexico. Zodra de maïs ontkiemde, “zocht men de maïsgod”, d.i. een scheut. Men bracht ze in de woning en bood haar gaven (eetwaren) aan alsof zij hem zicht- en tastbaar tegenwoordig stelde.- Volgt dan een hele ritus die wij overslaan. Valt op dat jonge meisjes geslachtofferd werden.

Bij de Amerikaanse Pawnees o.m. werd het lichaam van een geslachtofferd meisje in stukken gesneden en werden deze in de velden begraven.- Bij sommige Afrikaanse stammen begraaft men de stukken van het slachtoffer in de voren.

Opm.. - Let erop hoe de magische formule “Do ut des” (“Ik geef opdat gij geeft”) telkens weer van toepassing is: men schenkt iets om iets in de plaats te krijgen.

Opm.. - Wat opvalt is dat, indien men dergelijke praktijken in haar breder kader plaatst, de vruchtbaarheidsgodheden tegelijk oorlogsgodheden en godheden der doden (voorouders) zijn, ook al wordt dit niet altijd klaar en duidelijk uitgesproken.

3. Landbouwwiten (vrouwelijke rollen).

Bibl. st.: M. Eliade, *Traité d’histoire des religions*, Paris, 1953, 224/229 (*Glèbe et femme/ La femme et l’agriculture/ Femme et sillon*), 286s. (*Femme, sexualité, agriculture*).-

De parallelie tussen vrouw en landbouwgrond is een van de opvallende kentrekken van de traditionele landbouwsamenlevingen: zoals moederschoot staat tot bevruchting, zo staat grond tot de grondbewerking. Zo wordt de ploeg of de spade als fallus geduid. Op de achtergrond de hiërogamie, versta: het gewijde huwelijk tussen de (mannelijke) Hemel-(god) en de (vrouwelijke) Aard(godin) die zicht- en tastbaar tegenwoordig zijn in de akkerbouw als ritus. Dat is de kosmisch-polytheïstische dimensie.

De vrouwelijke rol.

Eliade haalt A.V. Rantasalo, *Der Ackerbau im Volksaberglauben der Finnen und Esten mit entsprechenden Gebräuchen der Germanen verglichen*, 1-5, Sortavala, Helsinki, 1919/1925, aan.

Bij de Finnen brengen vrouwen de zaden naar de velden in een menstruatiehemd, de schoen van een prostituee, de kous van een bastaard. Zo - aldus Eliade wordt de vruchtbaarheid van de zaden versterkt - wat men ook

‘dynamisering’ heet - door het materiële contact - wat men ‘contactmagie’ heet - door vrouwen die gekenmerkt zijn door een sterke erotiek.

Terloops: bieten die door een vrouw gezaaid zijn, smaken zoet; bieten door een man gezaaid smaken bitter! Boerinnen besprenkelen de voor met de melk uit haar borsten voor de zaaitijd. Eliade ziet een drieledige reden daartoe: de ‘sympathische’ (versta: natuurverwante) inwerking van de bevruchte vrouw, de moeder, op de gronden; de omvorming van een onvruchtbare aarde tot een vruchtbare akker; - de offergave ter ere van de doden (voorouders).

Terloops: bij de Esten brengen jonge meisjes het lijnzaad naar de akkers; bij de Zweden wordt vlas enkel gezaaid door vrouwen; bij de Duitsers zaaien vrouwen - inzonderheid gehuwde en zwangere vrouwen - de zaden.

Rituele naaktheid.

In Finland en Estland treedt de magiër naakt op bij het uitdrijven van occult kwaad (lotsworpen, andere kwalen). In Estland ploegen en eggen boeren naakt met het oog op een “goede oogst”. In Finland en Estland zaait men soms ‘s nachts heel en al naakt, terwijl men bidt: “Heer, ik ben naakt! Zegen mijn vlas!”. In Oost-Pruisen bestond een gewoonte: erwten werden gezaaid door een naakte vrouw. - Ter vergelijking: vrouwen in India trekken gedurende een droogte heel en al naakt de ploeg.

Waterritus.

De eerste landarbeid van het seizoen wordt geheiligd door een nogal verspreide gewoonte: men besprenkelt de ploeg met water. Waarbij deze ritus niet enkel regenmagie vertegenwoordigt maar ook spermamagie. In Finland, Estland en ook in Duitsland is dergelijke besprenkeling zeer frequent. Ter vergelijking: een tekst uit de Hindoe literatuur zegt dat, zoals de spermastroom de vrouw bevrucht, zo de regen de aarde vruchtbaar maakt.

Besluit.

Eliade, o.c., 287.- “Natuurlijk, indien de vrouw een dergelijke invloed uitoefent op de planten, dan zullen met des te meer redenen de hiërogamie en de collectieve orgie de gunstigste gevolgen hebben voor de vruchtbaarheid der planten”. - Daarop keren wij nog terug.- Hier trekken wij enkel de aandacht op de seksuele magie die in een meervoud van vormen in de voor-Bijbelse agrarische wereld een niet toevallige maar wezenlijke rol speelt.

Polytheïsme.

De aardse vrouw stelt de Aardmoeder tegenwoordig, de aardse man de God der vruchtbaarheid.- Volgens een gangbaar historisch evolutieschema zouden er eerst archaische ‘tellurische’ (ook ‘chthonische’) hogere wezens (voorouders, godheden, natuurgeesten, die met ‘tellus’ (Lat.) of ‘chthon’ (Gr.), aarde, verbonden zijn) vereerd zijn. Zodra de landbouw er is, worden ‘agrarische’ hogere wezens vereerd (die de vroegere niet noodzakelijk verdringen): “Doorheen de verschijningswijze van de Grote Landbouwgodinnen kan men de aanwezigheid van “de Heerseres van de grond”, Moeder Aarde, herkennen”. O.c., 228. De Aardmoeder is wel eenvoudiger terwijl de latere godinnen gecompliceerder zijn inzake haar rollen in de landbouw ..

4. Landbouwwriten (offers).

Bibl.st.: *M. Eliade, Traité d'histoire des religions*, Paris, 1953, 287s. (*Offrandes agraires*).

Dat de landbouw, binnen de traditionele culturen, een ritus is, blijkt ook uit de arbeid zelf.- Als gelijk welke godsdienstige handeling is rituele reinheid bij het begin ervan een plicht. Zowel bij het begin van de zaaitijd als bij dat van de oogst moet de boer zich wassen (een bad nemen), een nieuw hemd aandoen e.d. .. De reeks daden bij het begin van het zaaien en bij dat van het oogsten is juist dezelfde. Wat niet toeval is want die tijden zijn hoogtepunten van het boeren als gewijd drama.

Offers.

Op de keper beschouwd zijn dergelijke beginhandelingen offers die gebracht worden met het oog op een soort lukken.- In die vooropstelling b.v. worden de eerste graankorrels niet aan de aarde toevertrouwd maar buiten de voorwerpen als offer ter ere van de hogere wezens die het groei- en rijpingsproces mede beheersen zoals daar zijn de doden (voorouders) of de ‘Korengodin’ of nog de winden (begrepen als gewijde factoren). In dezelfde vooropstelling worden de eerste aren op het veld gelaten voor de Korenmoeder, de “Drie Maagden”, de engelen (wie dezen ook mogen zijn), de vogels e.d. ..

Offers.

Dierenoffers zijn bij het begin van de zaaitijd dezelfde als bij de aanvang van het oogsten. Zo slachtoffert men bij de Finnen en de Duitsers ooiën, lammeren, katten, honden e.d. ..

Bestemmelingen en doeleinden.

Het doel is natuurlijk “een zeer goede oogst”. Maar zo eenvoudig is het niet!

1. Bij het zaai- en oogstverloop zijn een veelheid van factoren betrokken zoals al hierboven duidelijk kon worden.

2. Datzelfde verloop situeert zich binnen een veelheid van culturen.

3. Vooral dat verloop wordt op zeer verscheiden wijze geduid, dermate verscheiden dat zich zelfs contradictie voordoet. Het is b.v. duidelijk dat eenzelfde offerwijze door een voorchristelijke boer anders geduid wordt dan door een gedoopte.

Dynamisme.

Het geloof aan een heilige levenskracht - 'dunamis' (Gr.) - bepaalt grondig bestemming en doelstelling. In de oogst immers is die levenskracht aanwezig hetzij in de onpersoonlijke zin hetzij in de persoonlijke (gebeurlijk verpersoonlijkte) zin.

Soms wordt die levenskracht of 'macht' op een wijze behandeld die het moeilijk maakt om te weten te komen of de ritus het bewaren van een onpersoonlijke macht ofwel het vereren van een persoonlijk gedachte 'macht' beoogt. Dat is het geval met het zeer verspreide gebruik de laatste aren niet te oogsten.

Ofwel zijn zij bestemd voor "de geest van het huis van de geboort" ofwel voor "degenen die onder de aarde wonen" (versta: de doden) ofwel, zoals Finnen, Esten en Zweden het uitdrukken, voor "de paarden van Othin" ofwel, zoals Duitsers het stellen, voor "die gute Frau" (de Goede Vrouwe), "die arme Frau" (de Arme Vrouwe), "das Waldfräulein" (het Woudmeisje) - aldus *W. Mannhardt, Wald- und Feldkulte*, 1-11, Berlin, 1875/1977-1 - ofwel voor de Korenbruid of "die Holzfrau" - aldus *J. Frazer (Spirits of the Corn)* -.

Opm.. - Volgens *Jan de Vries, Contributions to the Study of Othin Especially in his Relation to Agricultural Practices in Modern Popular Lore*, Helsinki, 1931, is de zin van deze weigering gelegen in de zorg om de levenskracht van de oogst niet uit te putten. Dit blijkt ook bij het niet plukken van de laatste vruchten van een boom, bij het ongeschoren laten van enkele wol-draden op de rug van de oeien of, zoals bij Finnen en Esten, wanneer men de korenkist niet volledig leegt. Of nog: wanneer boeren, nadat zij een waterput geleegd hebben, deze besprenkelen met waterdruppels "om hem niet te laten uitdrogen". Wat men loslaat (aren b.v.), bewaart de levenskracht (in de grond en in de planten). Het axioma luidt: "De levenskracht laat zich uitputten maar nooit helemaal daar zij als onuitputtelijk zichzelf herstelt". Volgens de Vries werd het rituele niet volledig uitbaten later geduid als eerbetoon voor de hogere wezens die bij het landbouwverloop betrokken zijn (o.m. met hun levenskrachten).

Opm.. - Of dit reeds bij de vroegste landbouwwritten het geval was, is wel te veronderstellen, gezien de feeling (de sensitiviteit) die ook de primitiefste mensheid bezat. - In alle geval: het dynamisme is doorslaggevend terzake.

5. Landbouwwritten (veelduidigheid).

Bibl. st.: *M. Eliade, Traité d'histoire des religions*, Paris, 1953, 290/293 (Personnifications mythiques).

De occulte macht wordt vereerd maar liefst in 'personen', die Eliade 'mythisch' heet, d.i. die handelen in het kader van een 'mythe', d.i. een heilig, ja, macht dragend verhaal. Daarbij valt een grote verscheidenheid op inzake rollen die zich in namen vastzetten. Bij Engelsen en Duitsers zijn de Korenmoeder, de Grote Moeder, de Aarmoeder, de Oude prostituee macht-dragend, bij Slaven de Oude Vrouwe of de Oude Man,- bij Arabieren de Oogstmoeder, de Oude Man, bij Bulgaren, Serviërs, Russen de 'Djedo' (Oude Man), de Baard (van o.m. Elias, Jezus, de H. Nicolaas). Zij worden als in de laatste korenschoof aanwezig vereerd.

Harmonie der tegengestelden.

Soms betuigt men grote eer aan menselijke vertegenwoordigers van de 'macht' in de oogst. Soms echter maakt men ze bespottelijk. "Deze tweesnedigheid lijkt te ontspringen aan de tweesnedige rol die degene die de laatste aren maait, speelt: indien vereenzelvigd met de 'geest' of de 'macht' van de landbouw, dan wordt hij gevierd; indien echter beschouwd als haar doder, dan wordt hij vijandig behandeld en ter dood gebracht".(O.c., 292).

Zo zegt men in verschillende Germaanse landen dat degene die bij het dorsen de laatste vlegelslag slaat, "de Oude Man geslagen heeft" of "de Oude Man gegrepen heeft". Hij moet, uitgelachen en bespot, een stropop tot in het midden van het dorp dragen of in het ander geval moet hij onopgemerkt de stropop op het veld van de gebuur die nog aan het koren dorsen is, werpen.

In Duitsland wordt degene die de laatste schoof maaide, of het meisje dat de laatste korenschoof bindt, aan die schoof vastgebonden en met groot vertoon naar het dorp begeleid waar zij de fijnste schotels van een festijn opgediend krijgen.- Hierbij tast men de tegengestelde duidingen duidelijk. Het is zeer waarschijnlijk dat, toen het gebruik ingevoerd werd, die duiding op het aanvoelen van de ware waarde van de levenskracht in de schoof steunde en niet zomaar een grillige indruk vertegenwoordigt. In dit laatste geval gaat het echt over wat sinds de oude Grieken "harmonie der tegengestelden" (versta: het feit

dat eenzelfde iets in zijn tegendeel kan omslaan) heet.

Nog dit.- De Bulgaren noemen de laatste schoof “de Korenkoningin”. Zij doen ze een vrouwenhemd aan, dragen ze doorheen heel het dorp en werpen ze in de rivier om de regen die de volgende oogst nodig zal hebben, veilig te stellen. In een tweede duiding verbranden zij ze en strooien de as op de velden om er de vruchtbaarheid van te verhogen (dynamisering).

Onheilsfiguren.- Bij Schotten heet de laatste schoof ‘Cailleach’ (Oude Vrouwe). Iedere betrokkene tracht deze niet te moeten maaien. Reden: hij zou in dat geval aan hongersnood toe zijn want men gelooft dat hij ertoe verplicht zal zijn een ingebeelde oude vrouw te voeden tot aan de volgende oogst.

Noren geloven aan de ‘skurekail’, de oogster, die ongemerkt het hele jaar door in de velden leeft en zich voedt met het koren van de eigenaar. Hij wordt gevat in de laatste schoof. Daarvan maakt men een pop met het uitzicht van een mens. Een andere duiding zegt dat die pop op het veld van een gebuur die nog aan het oogsten is, geworpen wordt met als gevolg dat deze het hele jaar door de skurekail zal moeten voeden.

Opm.. - Of dergelijke onheilsfiguren louter ingebeeld zijn, is zeer de vraag want het gebeurt meermaals dat sensitieven of zienden dergelijke wezens wel degelijk als fijnstoffelijk aanwezig ‘voelen’ of ‘zien’.

Baba.

Bij Polen heet degene die de laatste schoof bindt, ‘Baba’ (Grootvader). Men omwindt hem met het stro van die schoof zo dat enkel het hoofd zichtbaar blijft. Op de laatste wagen begeleidt men Baba naar de hoeve waar het hele gezin hem met water besprenkelt. Het hele volgende jaar draagt de persoon in kwestie de naam ‘Baba’. In Karinthië wordt degene die de laatste grepen koren bindt, in dat stro gewikkeld en in het water geworpen.

Slotsom.

Ziedaar enkele steekproeven in de verzameling der duidingen van de eerste of vooral de laatste schoven. Terecht is de indruk dat de verscheidenheid ook contradictie omvat.

6. Landbouwrlden (mensenoffers).

Bibl. st.: *M. Eliade, Traité d’histoire des religions*, Paris, 1953, 293/296.-

Twee gewoonten zijn zeer verspreid, nl. de vertegenwoordiger van de plantenmacht met water besprenkelen en in het water werpen, de stropop

verbranden en de as op de velden strooien. Zij hebben een nauwkeurig bepaalde zin en behoren tot een scenario dat in sommige streken nog ongerept bewaard is en iets diepers blootgeeft.

Indien in Zweden een vreemde vrouw te dicht bij de arbeid komt, dan wordt zij met stro gebonden en heet zij 'Korenvrouw'. In Vendée speelt de boerin die rol: zij wordt in stro gewikkeld en tot onder de dorsmachine gedreven; men haalt ze dan van tussen de aren die gedorst worden terwijl de boerin op een deken in de lucht geworpen wordt alsof zijzelf het koren is dat moet gewand worden.

Eliade:

De vereenzelviging van de korenmacht en de menselijke vertegenwoordigster is daarbij volledig: de boerin ondergaat het hele drama van het koren wiens levenskracht opgestapeld zit in de laatste schoof. Met het verloop dezer riten wil men de laatste schoof doen herboren worden.

Doodsbedreigingen.

In vele andere streken van Europa bedreigt men de vreemde die het oogstveld of de dorsvloer te dicht benadert, met de dood. Elders bijt men in de vingertoppen, brengt men de sikkels tot bij de nek. In Duitsland wordt de vreemde door de oogsters gebonden en tot het betalen van een boete gedwongen. Men zingt daarbij een lied dat duidelijke taal spreekt. In Pommeren b.v. luidt het: "De mannen zijn paraat. De zeisen zijn krom. Het koren is groot en klein. De man wegmaaien is de taak!". Rond Stettin zingt men: "Wij gaan de bezoeker neerslaan - Met onze blote zwaarden - Waarmee wij de velden en weiden scheren".

Mythe.

Een oude Griekse mythe verhaalt.- Lityerses, een bastaard van koning Midas, is berucht om reden van zijn fabelachtige eetlust en de drift waarmee hij zijn koren oogstte. Iedere vreemdeling die toevallig langs zijn akker voorbijging, werd op een smulpartij onthaald en dan naar zijn veld geleid en ertoe verplicht met hem mee te oogsten. Het werd een krachtmeting. Indien de vreemde verslagen werd, bond Lityerses hem in een bundel, hakte met de zeis zijn hoofd af en wierp zijn lichaam op het veld.- Totdat Heracles Lityerses uitdaagde, het haalde en het lichaam in de Meander wierp.

Men ziet de gelijkenis met wat hierboven uiteengezet werd. Een veronderstelling: Lityerses deed hetzelfde met zijn slachtoffers.- Deze Frygische mythe kan een getuigenrest zijn van het gebruik der Frygiërs, eeuwen te voren, nl. bij de oogst een mensenoffer te brengen. Overigens: volgens sommige

aanduidingen gebeurde het frequent zo in andere streken van de oostelijke Middellandse zee.

Verwezen wordt hierbij naar het hoofdstukje over het mensenoffer bij de Khond en de Azteken.

Opm.. - G. Welter, *Les croyances et leurs survivances (précis de paléopsychologie)*, 1960, 86/88, staat stil bij de offermagie. Het wezen ervan - aldus de auteur - bestaat erin een gedeelte te 'offereren' om het geheel te redden. Zo de eerste bundel koren om de gehele oogst te 'redden', een lam om de veestapel veilig te stellen, een pasgeborene om de clan te behouden. Het slachtoffer getuigt telkens weer van een begin of een herbegin die geboorte, jeugd, invoering van iets nieuws zijn.-

Mensenoffers lijken de regel te zijn zodra de homo sapiens verschijnt! De doelen zijn:

1. vruchtbaarheid (bij de Bene-Israël wordt de eerstgeborene geslachtofferd,- een gebruik dat Abraham afschaft en door het offer van een dier vervangt op bevel van God);

2. plantenrijkdom (op grote schaal gepraktiseerd in het oude Mexico, waar bij de conquista een Spaans soldaat 136.000 schedels telde die in een tempel der Azteken opgestapeld lagen);

3. stichting (in India in 1952 nog werd een jongen onthoofd om met zijn bloed het nieuwe altaar in de tempel van Sjiva (Shiva) te zalven; bij oude Slaven betekende 'diëtinet's' (kweek) zowel de burcht als de jongeman die bij de bouw geslachtofferd werd);

4. ex-voto (Jefte in de Bijbel keert als overwinnaar uit de oorlog terug en slachtofert zijn dochter om een gelofte waar te maken);

5. dodenverering (de weduwe van de gestorven man wordt geslachtofferd);

6. vergoddelijking (een mens wordt god of godin na slachtoffering bij Indianen).

7. Landbouwwriten (hergeboorte).

Bibl. st.: M. Eliade, *Traité d'histoire des religions*, Paris, 1953, 296ss. (*Sacrifice et régénération*).-

Het gaat over de basisbedoeling van het offer. Volgens Eliade - die daar telkens weer op terugkeert - wordt zij bepaald door de archaische opvatting dat de levenskrachten regelmatig moeten heropgewekt worden. Dat aspect van Eliade's theorie is wel onweerlegbaar. Maar hij situeert die hergeboorte binnen de scheppingsmythe: zoals hij zegt, o.c., 298, is ieder nieuw jaar een nieuwe

schepping van “de tijd”. Deze ‘tijd’ is de tijd van “het begin” der schepping, een tijd die eigenlijk eeuwig aanwezig is en dus in een ritus opnieuw kan aanwezig gesteld worden. Zoals het was “in het begin”, zo is het telkens opnieuw in de ritus die dat begin tastbaar tegenwoordig stelt.

Oeroffer.

Een toepassing daarvan is de mythe die verhaalt dat in het begin een oerreus op gewelddadige wijze gedood werd zo dat uit de stukken van zijn lichaam het heelal (de werelden, de planten b.v. die de boeren kweken en verbruiken) ‘geschapen’ werd. De mens die in het mensenoffer geslachtet wordt, stelt het geslachte oerwezen - een oerreus - tegenwoordig: uit zijn lichaam - inzonderheid zijn bloed b.v. - wordt, zoals in het begin, de oogst geschapen.- Desnoods wordt de mens vervangen door een dier of een ander vervangingsmiddel maar het gebeuren zelf blijft hetzelfde.

De onmiddellijke bedoeling schakelt zich in dat cosmogonisch (de oorsprong van het heelal betreffend) kader in maar zet zich vast in de levenskracht die b.v. planten mogelijk maken.-

De levensonzekerheid.

Eliade verklaart de nood aan een ritus doordat de mens, vooral de traditionele mens, leeft in de onzekerheid omtrent het noodzakelijke en voldoende karakter van de levenskrachten van b.v. zijn planten. De zon lijkt definitief onder te gaan met de winterzonnewende; de maan lijkt te verdwijnen na het laatste kwartier; de planten in de herfst sterven. Dit laatste is bijzonder overtuigend bij natuurrampen die de planten (én de dieren én de mensen) van honger doen sterven.

De onzekerheid voedt zich ook aan een ander aspect: de wezens (godheden, doden, natuurgeesten) van wie de grond en de planten het occult bezit zijn, zien met lede ogen de mens zich daarvan meester maken. Dit des te meer daar door te verbruiken de mens de levenskrachten uitput.

Eerstelingenoffer.

Als uitweg uit die onzekerheden allerhande dienen eerstelingen-offers. Hun doel is de occulte wezens verzoenen en de levenskrachten der planten ‘dynamiseren’. En dit bij het begin van het nieuwe jaargetijde. Zo pleegt de boer de hergeboorte.- Bij Kaffers en Zoeloes in Zuid-Afrika grijpt - na de vieringen van het nieuwe jaar - in de kraal van de koning de grote dans plaats: op een door magiërs aangestoken nieuw vuur bereidt men allerlei vruchten en wel in nieuwe potten die juist die ene keer gebruikt worden. Daarop laat de koning iedereen

genieten van dit brouwsel, d.i. de eerstelingen.

Bij de Creek (Indianen) valt het eerstelingenoffer samen met de 'reiniging', versta: de uitdrijving van alle zonden en kwalen. Men dooft alle lichten uit; de heilige mannen steken door wrijving een nieuw vuur aan. Iedereen reinigt zich daarbij door een achtdaagse vasten, door vomitieven e.d. .. Pas indien het jaargetijde zo herboren is, mag men de granen die geoogst worden, verbruiken

Bij Azteken verjaagt men ritueel het oude jaargetijde samen met alle kwalen en zonden. Daarmee gaat gepaard het offer ter ere van de maisgodin. Dit wordt uitgewerkt in krijgerparades, nabootsing van gevechten e.d.m ..

Aspecten.- Eliade vat de bijzonderste aspecten van het eerstelingenoffer samen.-

1. Cosmogonisch kader: tegenwoordigstelling van het begin van de schepping der dingen.

2.1. Gevaren die problemen stellen bij het nuttigen van de nieuwe oogstresultaten: uitputting van de levenskrachten; onvrede van de occulte bezitters van gronden en planten.

2.2. Reiniging van de gemeenschap door uitdrijving - 'bezwering' - der zonden en kwalen. Wat één aspect is van de afwering van gevaren.

2.3. Rituele wijding der eerstelingen. Wat een tweede aspect is van de afwering der gevaren.

Resultaat:

her- of wedergeboorte van de oertijd in de riten die die tijd tegenwoordig stellen, bron van alle levenskrachten.

8. Landbouwwriten (eindriten).

Bibl. st.: *M. Eliade, Traité d'histoire des religions*, Paris, 1953, 298s. (*Rituels finals*).

De basisidee die een volledige akkerbouwwritus beheerst, is die van een gesloten kringloop ('cyclus'). Het hele jaar is niet een na elkaar opvolgen van jaargetijden maar een cyclisch gebeuren. Dit behelst een vernieuwing van de levenskracht der aarde, der planten en van al wat van beide leeft; in de vorm van een begin dát op het einde afgewerkt is. Het einde hoort nog steeds bij het begin als de uiteindelijke ontplooiing ervan.- De auteur geeft enkele details terzake.

De riten bij het oogsten.

Finnen slachtofferen bij het begin van de oogst een lam dat binnen het jaar

zelf geboren is. Men laat het bloed op de grond vloeien. De ingewanden worden geschonken als “tol aan de beer”, aan “de veldwachter”. Versta: het mysterieuze wezen dat de levenskracht van de akker vertegenwoordigt, ja, beheerst. Het vlees wordt gemeenschappelijk gebraden en gegeten op het veld.- Bij Esten bestaat een plek op de akker die “de put der offers” heet: daar plaatste men ieder jaar de eerstelingen van de nieuwe oogst.

De riten bij het oogsten.

Dat oogsten een ritus is, blijkt ook nog uit wat volgt.- De drie eerste schoven worden in stilzwijgen geoogst. Esten, Duitsers en Zweden laten de eerste aren op de grond vallen. Een gebruik dat zeer verspreid is. De bestemmingen ervan zijn “Othin’s paarden”, “de koe van de woudvrouw”, “de ratten”, “de zeven dochters van de schuren”, “de fee van het bos” e.d.m .. Let wel: weerom namen voor de wezens die mede de levenskracht van de oogst bepalen. Zo moet “de ratten” als de omschrijving van welbepaalde wezens verstaan worden.

De riten bij het inhalen.

Men wierp over de linker schouder een handvol korrels terwijl men zei: “Deze korrels zijn voor de ratten”.

Terloops: de linker schouder betekent dat het rituele gebaar voor de doden bestemd was.

Bij Duitsers bestond de gewoonte de eerste hooihalmen die in de schuur aankwamen, te verpulveren waarbij men zei: “Het is het voedsel der doden”.

In Zweden draagt men wijn en brood in de schuren om de gunst van de geest van het huis te bekomen. Bij het dorsen behoudt men enkele aren voor ter ere van de geest van de dorsvloer. Finnen stellen dat die offergave als doel heeft te maken dat het koren ook nog toekomstig jaar groeit.

Finnen hebben nog een andere traditie: de schoof die niet gedorst wordt, is bestemd voor de aardgeest (‘maanhaltia’). Elders is men ervan overtuigd dat de aardgeest (‘talonhaltia’) in de nacht van Pasen de drie achtergelaten schoven komt dorsen. Men heet die achtergelaten schoven “de schoven van de geesten”.

Zweden dorsen de laatste schoof niet maar laten hem op het veld tot de volgende oogst “opdat het jaar overvloedig zou zijn”.

Eliade. - Het vermoeden bestaat dat vele van dergelijke offergaven voor de doden bestemd zijn. Het staat vast dat oogsten en dodenverering nauw

samengaan.

Cyclisch.

Men lette op de volkomen gelijkheid van de offergaven bij het begin van de zaaitijd, van de oogst, van het dorsen of van het opbergen in de schuren. De kringloop sluit zich met de collectieve viering van de oogst in de herfst: zij omvat een eetmaal, dansen en offers ter ere van geesten allerhande. Daarmee is het akkerbouwjaar af.

Doden.

Wintervieringen worden - aldus Eliade - begrijpelijk indien men de innige samenhang tussen vruchtbaarheidsriten en dodenvieringen vooropstelt: de doden die in de aarde gezaaide korrels beschermen, beheersen ook - als in de aarde levend - de oogst die in de schuren opgestapeld ligt en het voedsel der levenden uitmaakt in de loop van de winter.

Orgiastisch.

De cyclische hergeboorte omvat natuurlijk ook talloze orgiastische rituelen - niet rituelen, geen losbandigheden - onder meer doordat de doden bij gebrek aan levenskracht in hun wereld deze rituelen willen mee vieren om zich eraan te voeden en meteen de levenskracht van de levenden en hun oogsten te begunstigen.

Volgens Eliade is het grondpatroon de oer-wanorde die "in het begin" de schepping voedde. Door een orgie stellen de boeren die oer-wanorde tegenwoordig zo dat de oertijd weerom de voedende rol kan spelen.- Doch dit aspect wordt apart uiteengezet.

9. Landbouwwritten II (betrokkenheid der doden).

Bibl. st.: M. Eliade, *Traité d'histoire des religions*, Paris, 1953, 299ss .. -

Dit tweede gedeelte van de uiteenzetting kan samengevat worden in wat Eliade zegt, o.c., 300: "De samenhang tussen de voorouders, de oogsten en het erotische leven is zo nauw dat de funeraire, agrarische en genesische erediensten in elkander vloeien en dit tot en met hun volledige fusie". - 'Genesisch' betekent "wat de voortplanting betreft".

1. De doden net als de zaden worden 'begraven' in de aarde. De chthonische levensruimte is enkel voor beide werkelijkheden toegankelijk.

2. Landbouw is bij uitstek een vruchtbaarheids-techniek zo dat het leven zich niet enkel staande houdt maar zich ontwikkelt. Voorouders zijn bijzonder aangetrokken door dat mysterie.

Gevolg: zij benaderen de levenden hij hun landbouwactiviteiten maar dan vooral in die momenten ervan die overvloed en orgie behelzen. - “De zielen der doden dorsten naar alle boordevolle biologische werkelijkheid, naar iedere buitenissigheid van het organische leven, omdat dergelijke vitale uitspatting de armoede van hun wezen vergoed en ze in een onstuimige stroom van mogelijkheden en kiemen stort”. (O.c., 300).

Opm.. - Iets daarvan leeft nog voort in sommige carnavals.

Het gezamenlijk feestmaal.

Het feestmaal vertoont alle kentrekken van dergelijke grensverlegging. Zo verstaat men dat indertijd het festijn plaats vond bij de graven zelf zo dat de voorouders zich zouden vergasten aan het teveel van levenskracht dat zo dichtbij hen grijpbaar was.

In India waren bonen de offergave bij uitstek voor de doden maar zij werden tegelijk geduid als een afrodisiacum. In China bevond het huwelijksbed zich in de donkerste hoek van de woning: daar werden de zaden bewaard, juist boven de graven. In Noord-Europa was het joelfeest tegelijk dodenviering en vitaal beleven: met kerstmis hadden de overvloedige festijnen plaats die vaak bruiloftsviering en gravenverzorging omvatten.

Bruiloft.

In Zweden bewaart de vrouw een stuk van de bruiloftstaart in haar bruidsschatkoffer om het mee te nemen als zij sterft. In Noord-Europa, in China worden vrouwen begraven in haar bruidskleed.

De belangen der levenden.

Zolang de granen ‘begraven’ blijven, zijn zij aan de rechtsorde der doden onderworpen. Dat betekent dat Moeder Aarde of de Grote vruchtbaarheidsgodin op dezelfde wijze het lot der zaden als dat der doden beheerst. De doden blijken dermate als bij de levenden aanwezig dat de boer zich tot hen richt opdat zij hun zegen geven en b.v. de arbeid helpen onderbouwen.

Niemand minder dan Hippocrates stelt dat de geesten der doden de zaden doen ontkiemen en groeien: de ‘winden’ - versta: de zielen der doden - schenken leven aan de planten en aan alle dingen. In Arabië wordt de laatste schoof (“de Oude”) door de bezitter van de grond geogst, in een graf geplaatst en begraven met gebeden waarin men vraagt dat “het koren vanuit de dood naar het leven verrijze”.

Bij de Bambara giet men water op het hoofd van het lijk dat men met aarde gaat bedekken, terwijl men bidt: “Dat de winden die van noord naar zuid, van west naar oost waaien, ons gunstig uitvallen. Geeft ons regen. Geeft dat wij een overvloedige oogst beleven”.

In Finland begraaft men in het verloop van de zaaitijd doodsbeenderen (die men op het kerkhof haalt om ze na de oogst terug te bezorgen) in de grond. Beschikken de boeren er niet over, dan stellen zij zich met kerkhofaarde tevreden of men onttrekt aarde aan kruispunten der wegen waar de doden ooit voorbijgingen. In Duitsland was het de gewoonte aarde te halen van het graf van een onlangs begravenen of het stro waarop iemand gestorven is, om deze met de zaden uit te strooien op de akker.

Opm.. - Wij kunnen nu reeds op voorzichtige wijze besluiten dat de landbouw als ritus wel degelijk bestond sinds oeroude tijden maar dat het daarbij gaat om grondig voor-Bijbelse levenskracht, op de eerste plaats geput aan de rituele seksualiteit. De Bijbel heet dat ‘vlees’, ondermaatse levenskracht, en vervangt het door ‘geest’, Gods wezenseigen levenskracht.

10. Landbouwwiten II (funeraire en agrarische godheden).

Bibl. st.: *M. Eliade, Traité d’histoire des religions*, Paris, 1953, 301ss .. –

De term ‘godheden’ omvat in feite wat gewoonlijk ‘godheden’ heet, maar ook natuur-geesten, zelfs vergoddelijkte voorouders.- Algemene stelling: meestal wordt een vrucht-baarheidsgodheid funerair.

Durga in India wordt vereerd in vele plaatselijke erediensten. Zij is wezenlijk heerseres over de agrarische vruchtbaarheid maar wordt ook de heerseres over de doden. In Rome wordt Feronia “*dea agrorum sive inferorum*” (“godin van de akkers en van de onderwereld”) geheten. In Griekenland bewaarde men zowel de doden als de granen in potten van terra cotta: aan de heersers van de onderwereld bood men kaarsen aan net als aan de vruchtbaarheidsgodheden.

De feestenperiode.

In oud India viel de dodenherdenking in volle oogsttijd; Zij was tegelijk hoofdviering der vruchtbaarheid. In Noord- en Midden-Europa was het hetzelfde: 29 september - S. Michielsfeest - was de datum van de doden- en vruchtbaarheidsviering.

Ineenloop.

De vruchtbaarheidsriten worden offervieringen ter ere van de doden: degenen die “onder de aarde” wonen, beïnvloeden mede de oogst en worden dus gunstig gestemd. Zo zijn de korrels die - als eerbetoon voor “de ratten” - over de linker schouder geworpen worden, voor hen bestemd. - De ‘Oude’, die boeren vereren als de heerser(es) over de vruchtbaarheidsmachten, versta: levenskrachten, krijgen mettertijd het uitzicht van ‘voorouders’: men wil ze verzoenen - want zij zijn niet altijd goed gezind -, ‘voeden’ in de vorm van de vieringen en de overvloedige levenskrachten die deze behelzen, zo dat zij de oogsten mee beschermen en vermenigvuldigen.

Zeer duidelijk is dit bij de Germaanse volkeren. Odhin is heerser over de doden, kopstuk van “de woedende jacht” der zielen die geen rust vinden. Hij wordt mettertijd de heerser die in een veelheid van landbouwriten vereerd wordt. Op het Joelfeest, het dodenfeest, op de christelijke kerstdag, wordt de laatste schoof van de voorbije oogst naar voren gehaald om er een afbeelding van een man of een vrouw van te maken.-

Merkwaardig:

men maakte er ook de afbeelding van een haan, een bok of een ander dier van. Waarop Eliade, o.c., 302: “Het feit dat de dierlijke gedaanten waarin de levenskracht van de planten zich toont, dezelfde zijn als die welke de zielen der doden tonen, is betekenisvol”. De ineenloop van funeraire en agrarische erediensten is dermate een feit dat men - Eliade bedoelt allereerst de geleerden - niet meer kan uitmaken of een ‘geest’ die zich op theriomorfe (versta: dierlijke) wijze toont, de zielen vertegenwoordigt van degenen die heengingen, of de levenskracht van tellurisch-plantaardige aard.

Opm.. - ‘Tellurisch’ - van ‘tellus’ (Lt.), aarde - betekent “wat met de aarde samenhangt.

Opm.. - Het feit dat zielen van doden zich tonen als dieren, behelst dat binnen dergelijke religie er zielen zijn die in het dierlijke stadium - gedragstype, vermommings-wijze - zijn blijven hangen. Het orgiastische van de vruchtbaarheids- en dodenvieringen verklaart dit voor een deel. Men denke aan de Indiase tempels met hun beelden die seksuele activiteiten voorstellen en waarin ook dieren een rol spelen.

De synthese van de agrarische en funeraire eredienst wordt totaal - volgens Eliade - in de loop van het tweede millennium voor Christus, al is het waarschijnlijk dat de klare, definitieve vorm ervan van latere datum is. Religiehistorisch van groot belang want wat men heet “de mysteriën” - de religies

die in beperkte, ja, gesloten kring het dodenrijk contacteren in de vorm van inwijding - ontstaan daaruit.- De ineenloop begon in het noorden van Europa en in China reeds in de prehistorische tijden.

Joelfeest.

Joel is het pathetisch moment: rond de levenden verzamelen zich de doden - die ineenlopen met de vruchtbaarheidsgodheden - ! Joel is de viering van de aankondiging van de verrijzenis (niet in de Bijbelse zin natuurlijk) van het jaargetijde, d.i. de lente, uit de dood van de winter. Zielen van doden worden aangetrokken door al wat begint zoals een jaarbegin. Hier begint met de uitbundige viering de explosie van het nieuwe kosmisch-biologische leven.

11. Landbouwrten II (seksuele riten).

Bibl. st.: *M. Eliade, Traité d'histoire des religions*, Paris, 1953, 303/ 305 (*Sexualité et fécondité agraire*).-

Hoofdstelling

de levenskracht van de planten wordt tegenwoordig gesteld door enerzijds een bundel koren of een boom en anderzijds door een menselijk koppel met als uitwerksel de dynamisering van de levenskracht van planten, dieren, mensen (vrouwen), gevierd, door de gemeenschap. De ritus, zoals men ziet, barst van 'dynamisme'!

Een eerste stadium ziet men in China.

In de overtuiging dat hun daad de hergeboorte van de kosmos kracht bijzette, pleegden in de lente op de akkers jonge mannen en vrouwen eenwordingen in mystische eenheid met de alom aanwezige kiemkrachten om regen te bekomen.- Een zo groot mogelijk aantal betrokken echtparen op de akker was gewenst.

Een tweede stadium voorzag de rol van de heilige mannen en heilige vrouwen. Eliade geeft modellen die vollediger uitgewerkt zijn.

De Ewe in Afrika bij het naderen van het beslissende moment van de akkerarbeid - wanneer de gerst begint te ontkiemen - nemen voorzorgen tegen rampen. Zij plegen rituele orgieën. Een aanzienlijk aantal jonge meisjes worden aan de Python (een godheid in diergedaante) als bruiden aangeboden. Deze hiërogamie (gewijd huwelijk) wordt voltrokken in de tempel van de Python doordat zijn 'vertegenwoordigers' (versta: die hem zicht- en tastbaar tegenwoordig stellen), de heilige mannen, met de meisjes één worden. Deze "gewijde prostitutie" wordt nog gedurende een tijd voortgezet in de omheining van het heiligdom. Volgens de traditie dient dergelijk seksueel gedrag "om de

vruchtbaarheid van de bodem en dieren veilig te stellen”.-

Opm.. - Westerse geleerden gebruiken de term “sacrale prostitutie’ maar dit is misplaatst want in het westen verstaat men daaronder “niet toegelaten buitenhuwelijks geslachtsverkeer in een min of meer geïnstitutionaliseerde vorm”. In feite is het voor de Ewe de kern van hun religie! Dit is heel wat anders dan ‘prostitutie’!

Centraal-Afrikaanse mannelijke Pipilen slapen gedurende vier nachten ver van hun echtgenoten om de seksuele begeerte aan te scherpen die zij nodig hebben de nacht voordat het zaaien begint, terwijl sommige echtparen seksueel actief zijn op het moment zelf van het zaaien. In sommige streken van Java plegen man en vrouw eenwording op de akker wanneer de rijst in bloei staat.

Erotiek en vruchtbaarheid.

In Noord- en Centraal Europa werd de bruiloft vaak op de akker voltrokken uitgaande van de gewijde boom (‘maj’).- In Oekraïne rolden op het feest van S. Joris jonge koppels zich in de voren van de pas gewijde akker.

In Rusland was het de priester die over de voren gerold werd en wel door vrouwen. Eliade ziet in dit laatste meer dan plantenwijding: hij ziet er de hiërogamie, de oer-eenwording van de Hemel met de Aarde, in.

Elders werd de ritus herleid tot de rituele dans van een koppel dat met korenaren versierd was. Ook werd hij herleid tot het zinnebeeldig huwelijk van de ‘korenbruid’ met haar ‘korenbruidegom’.

Dergelijke herleide huwelijken werden vaak met veel kunstzin omgeven. Zo werden in Silezië de paren door de hele bevolking op een versierde bruidswagen van de akker tot het dorp begeleid.

Tot daar enkele steekproeven.

Eliade’s bedenkingen.

Gegeven: de zaden.

Gevraagde: de gelukke ontkieming (tot en met de volle oogst).

Oplossing: dynamisering der zaden door de inzet van de menselijke seksualiteit en deze liefst in haar ontketende - daardoor nog niet immorele - graad zodat de levenskracht die van nature eigen is aan de seksualiteit, in haar orgiastische graad, overvloeit naar de levenskracht van de zaden.

“Dergelijke samenhang tussen vormen en activiteiten van het leven was ooit een der wezenlijkste ontdekkingen van de archaische mens. Hij heeft deze samenhang op magische wijze vruchtbaar gemaakt volgens deze methode: “Wat men gemeenschappelijk voltrekt, geeft betere resultaten”. De vruchtbaarheid van de vrouw begunstigt de vruchtbaarheid der akkers maar de overvloed van de planten helpt op haar beurt de vrouw te ontvangen”.- Eliade voegt daar de rol der voorouders aan toe (die wij reeds ter sprake brachten).

12. Landbouwwriten II (orgieën).

Bibl. st.: *M. Eliade, Traité d'histoire des religions*, Paris, 1953, 305s. (*Fonction rituelle de l'orgie*).

Lyrisch drukt de auteur zich uit! Vooropstelling: het telkens weer aanwezige oerbegin: Hemel en Aarde scheppen in een geslachtsdaad in de graad van roes alle dingen, o.m. de jaargetijden en het leven daarin. De orgie, versta: de seksualiteit in een graad die alle grenzen verlegt, is daarvan “généralement”, algemeen gezien - relativeert Eliade - de zicht- en tastbare rituele tegenwoordigstelling: “Aan de eenwording van het goddelijk koppel moet op aarde de algemene genesische (*opm.:* voortplanting betreffende) uitzinnigheid beantwoorden” (o.c., 305).

Steekproeven.

Tijdens de hiërogamie (heilig huwelijk) in de meimaand bij de Oraon van de Zonnegod met de Aardgodin pleegt de heilige man met zijn vrouw publiek geslachtsgemeenschap als de inzet van een onbeschrijflijke orgie. Op enkele eilanden ten westen van Nieuw-Guinea en ten noorden van Australië - Leti, Sarmata e.a. - hebben dezelfde orgieën plaats bij het begin van het regenseizoen.-

Commentaar van Eliade:

“De mensen kunnen niet beter doen dan het goddelijk koppel nabootsen, voorál indien daarvan de voorspoed van de hele wereld - inzonderheid het lot van het planten- en dierenrijk - afhangt. Uitspattingen spelen een nauwkeurig bepaalde en heil stichtende rol in het wezenlijke verloop van het heilige. Zij doorbreken de kloven tussen de mens, de samenleving, de natuur en de godheden. Zij helpen de kracht, het leven, de kiemen van het ene niveau naar het andere, van het ene gebied van de werkelijkheid naar het andere overgaan. Wat geen eigen levenskracht meer had, verzadigt zich; wat stuksgewijze uiteen bestond, geraakt in de eenheid heropgenomen. (...). De orgie brengt de heilige levenskracht in omloop. De kosmische crisismomenten of de tijden van overvloed inzonderheid dienen als reden voor het ontketenen van een orgie”. (O.c., 305).

Steekproeven.

De Kana - Indianen in Brazilië - prikkelen de voortplantingskrachten van de aarde, de dieren en de mensen door een fallische dans die de bevruchtingsdaad weergeeft. Daarop volgt een collectieve orgie.

Terloops: volgens Eliade kunnen sporen van fallische zinnebeelden zelfs in Europese agrarische rituelen ontdekt worden: de 'Oude' - de gewijde schoof wordt soms in de vorm van een fallus uitgewerkt. De laatste schoof heet men "de Slet" of men geeft hem de vorm van een zwarte kop met rode lippen (de kleuren van het vrouwelijk geslachtsorgaan in de magie).

Eliade herinnert hierbij aan archaische plantenrituelen met hun uitpattingen. Zo de Floralia (27 april) bij de oude Romeinen gedurende dewelke stoeten van naakte jonge mensen in de straten defileerden. Zo de Lupercalia waarbij jonge mannen vrouwen aanraakten om ze vruchtbaar te maken.

Holi.

Dit is het voornaamste akkerfeest in India.- Holi vertoont alle kentrekken van de heilige orgie. "Alle zedigheit wordt opzij gezet omdat de inzet veel ernstiger is dan de eerbied voor normen en gewoonten. De inzet is: de ononderbroken doorstroming van het leven". Aldus de auteur . Samengestroomde groepen mannen, kinderen inbegrepen, lopen in de straten al zingend, al roepend, terwijl men elkander bestrooit met holi poeder en met rood water.

Terloops: rood is de vitale en genesische kleur bij uitstek. Wanneer men vrouwen ontmoet of achter gordijnen opmerkt, dan vraagt de traditie dat men ze bejegent met de grofste obsceniteiten en beledigingen. Waarbij Eliade opmerkt dat onzedige beledigingen een erkende magische waarde hebben die zelfs in geëvolueerde culturen blijft erkend worden: men denke aan de Griekse thesmophoriën.

Opm.. - Niet verwonderlijk dat zelfs Eliade de zedeloze uitpattingen in akkerfeesten in Noord- en Midden-Europa als door een aantal kerkelijke concilies veroordeeld aanhaalt! Zo het Concilie van Auxerre in 590.

13. Landbouwwriten II (mentale revolutie).

Bibl. st.: M. Eliade, *Traité d'histoire des religions*, Paris, 1953, 306/ 309
(*Orgie et réintégration. Mystique agraire et sotériologie*).

Wat de auteur daar levert, zijn beschouwingen. Toch vermelden wij ze omdat zij een degelijke zienswijze terzake vertegenwoordigen. Zaden, indien zij in de grond ontkiemen en tot oogst worden, verliezen hun individualiteit die daarbij tot "iets anders" wordt. Zo ook verliezen mensen, indien zij zich in een orgie storten, hun individualiteit. Door de oer-wanorde mee te beleven, laat de mens zich opnieuw in "een bio-kosmische eenheid" opnemen, zelfs indien deze eenheid een terugval van het leven als persoon in dat van het zaad betekent.

Maar dezelfde orgie behelst de hergeboorte tot een nieuw leven. En wel in deze zin. Voorlopig daalt de mens daarbij af tot de nachtelijk-vormeloze wanorde om met een toegenomen levenskracht herboren te worden tot de klaarlicht gevormde orde.

De orgie

net als de onderdompeling in water (wat dat 'water' ook mag zicht- en tastbaar tegenwoordig stellen) - verlaagt de schepping tot een lagere zijnswijze maar herschept ze ook meteen.- Zulks is mythisch: in "het begin" ontstaat uit de oerwanorde een ordentelijke schepping.- En meteen situeren wij ons in het cyclische verloop van die schepping: telkens weer wordt het verworvene ergens afgebouwd zo dat het telkens weer - ritueel, orgiastisch - moet heropgebouwd, herboren worden. Zo ziet - althans archaisch-mythisch gezien - de kosmos als verloop eruit.- Waarbij Eliade toegeeft dat "de monsterachtige vormen (der orgieën) ontaarding zijn van deze fundamentele intuïtie" (o.c., 307) die de cyclische duiding van de kosmos in feite is.

Soteriologisch.

'Soterio.logie' is het ter sprake brengen van 'sotèria' (Gr.), heil.

De akkermystiek, d.i. het geloof dat akkerbewerking in de grond een heilige - noem het 'occulte' - opdracht is, is zowel orgiastisch als niet-orgiastisch gezien een verlossings-mystiek. Eliade: "Het plantaardige leven dat doorheen zijn schijnbaar verzwinden (het begraven der zaden) zichzelf doet herboren worden, is tegelijk een toonbeeld en een hoop: hetzelfde kan met de doden en de zielen der mensen gebeuren" (o.c., 308). M.a.w.: wat met het akkerbouwleven geschiedt, dat geschiedt met het aardse leven zonder meer.

Dit behelst wat volgt.

Het proces van de sacrale akkerbouw is geen gegeven: de hergeboorte wordt

bewerkstelligd door magische daden m.i.v. de Grote Godin (van de akkerbouw), de vrouwen, de erotische energieën, - niet zonder de medewerking van de hele kosmos (regen, warmte e.d.), - mede dankzij het ritueel tegenwoordig stellen van de mythische oertijd (nl. oerwanorde/ schepping). De eigen inspanning van de akkerbouwer is het beslissende aspect. Daadkracht is wezenlijk!

Opm.. - Eliade verwijst naar de antieke mysteriën.- De aanloop daartoe ziet hij in de akkerbouwmystiek. De antieke mysteriën hebben immers sporen van agrarische plechtigheden bewaard. Deze werden uitgewerkt tot inwijdingsreligies - een 'mysterie' omvat wezenlijk een inwijdingsmethode - na een lange periode van akkerbouwmystiek. Daarvan is de kern de cyclische hergeboorte van het plantenrijk. Dit schema leidde - millennia te voren - tot de levensgelijkloop van zaad en mens en tot de mystische idee dat de hele mens - niet enkel de akkerbouwende mens - doorheen de dood tot een nieuw, een nadoods leven herboren wordt.

Betekenis van de land-, inzonderheid de akkerbouw.

Gewoonlijk stelt men dat met de landbouw het lot van de mensheid grondig veranderde doordat overvloedig voedsel ter beschikking gesteld werd en een verwonderlijke bevolkingstoename mogelijk gemaakt werd. Maar aldus Eliade - er is blijkbaar een andere betekenis mee gemeend, - met definitieve nawerking: de 'theorie' die de akkerbouwende mens ontwikkelde! Theorie die in het hoofdstuk dat wij hiermee afwerken, uiteengezet werd met de veelheid van aspecten vandien. Men herleze al de vorige bladzijden om er de rijkdom van te vatten. M.a.w.: de mentale evolutie die de akkerbouwende mens doormaakte en aan ons naliet, is volgens Eliade al evenzeer van betekenis als voedselovervloed en bevolkingstoename.

14. Profane duur! Heilige tijd.

Bibl. st.: *M. Eliade; Traité d'histoire des religions*, Paris, 1953,332/349 (*Le temps et le mythe de l'éternel recommencement*).

Moeilijkheid.

Eliade stelt vast dat het onderwerp "een der moeilijkste" is binnen het kader der fenomenologie van het heilige.

Basisonderscheid.- Er is de profane duur en er is de heilige tijd. De profane duur is bij de moderne mens anders dan bij de primitief.

1.1. De tijd kan een onderdeel zijn van de kosmische ritmen. Zo b.v. binnen lunaire (versta: met de maan samengaande) religies is b.v. een bepaalde fase

'heilig', draagster van bijzondere levenskracht zo dat zij tot viering aanleiding geeft en dus "heilige tijd" scheidt. Meteen verschijnt hier de 'periodieke' ('cyclische') tijd doordat de profane duur van de maan regelmatige terugkeer van hetzelfde vertoont en dus aanleiding geeft tot herhaalde heilige tijd in de lunaire religies.

1.2. De tijd kan de duur zijn voor zover hij besteed wordt aan een viering.- Zo is het tafelgebed in praktiserende gezinnen wel in zich een profane duur maar geheiligd door het gezinsgebed. Dat is dan voor de leden "een gewijd moment", versta: heilige of rituele tijd, waarbinnen men zich even terugtrekt uit de profane duur om de levenskracht die door die ingetogenheid vrijkomt, in zich op te nemen. In het echt christelijke gezin ontspringt die energie aan het gebed tot de H. Drie-eenheid, die - eens biddend gecontacteerd - tot bron van levenskracht wordt.

2. De tijd kan - in Eliade's duiding - mythisch zijn in de strikte zin voor zover hij een 'duur' beschrijft die zich in het begin van de schepping voordeed en gevuld (geheiligd) werd door een of andere daad die als toonbeeld diende.

Opm.. - Zelfs de Bijbel bewaarde nog die mythische tijd in het scheppingsverhaal dat ons God ziet in zes werkdagen en één rustdag in het begin de geordende wereld tot stand brengen. Daarop steunt in de Bijbel althans de indeling van de zevendaagse week met zes werkdagen en één rustdag, zoals God voordeed "in het begin". De Bijbelse week wordt zo een duur die zijn profaan karakter verliest: de Bijbelse mens leeft eigenlijk nooit heel en al in de louter profane duur maar in tijd 1.2. (aan viering - heiliging - bestede duur).

Opm.. - De christelijke religie nam de Joodse week over maar wat als toonbeeld tot grondslag dient, is - behalve de scheppingsweek van God - de Heilige of Grote week vanaf de maandag voor Pasen tot Paaszondag. De heiligste tijd binnen het christendom omvat immers, duidelijk volgens de evangeliën in liturgische duiding, de heilige tijd van de maandag tot de woensdag als inleiding tot de vierdaagse verlossingsdaad van Witte donderdag (instelling van de heilige tijd der eucharistie), Goede vrijdag (kruisoffer/ verheerlijking van Jezus), Stille zaterdag (nederdaling ter helle), Paaszondag (lichamelijke verrijzenis van Jezus).

Voor de traditioneel gelovige christen is de profane weekduur geheiligd door de scheppingsweek en de herscheppingsweek. Zo gezien is hij de 'tijd'-genoot van God als schepper en van God in Jezus als herschepper. Zo gezien is al wat duur is, opgevuld met heilige tijd in twee lagen en met twee levenskrachten, de oudtestamentische en de nieuwtestamentische.

Hiërofanische tijd.

Eliade heet de gewijde tijd 'hiërofanie', d.i. het zich tonen - 'verschijnen' - van 'hiëron', iets heiligs. Duur gevuld met een ritus is meteen hiërofanisch.

Zo kan ieder moment of strook van de profane duur hiërofanisch worden: het volstaat dat zich een kratofanie, een hiërofanie of een theofanie voordoet opdat een duur geheiligd wordt. -

Eliade's termen verdienen uitleg.

'Kratofanie' legt de nadruk op het heilige als zich in een krachtig feit tonend ('kratos' (Gr.), kracht). Ons traditioneel taalgebruik zal in dit geval van 'mirakel', 'wonder', spreken.

De plaats van het graf waar Jezus op Paaszondag verrees, is zo'n kratofanische plaats: zij trekt telkens weer pelgrims aan die "zulke plek" willen bezoeken zo dat het een bedevaartplaats wordt. Het is voor gelovigen alsof de kracht waarin Jezus daar verrees, daar nog steeds hangt en dat het moment waarop die kracht werkte, zich daar telkens weer als toegankelijk toont.- 'Theofanie' is "God (theos) als verschijnend". In die term ligt de nadruk niet op het heilige over het algemeen of op de heilige kracht maar op de godheid.

15. Profane duur/ heilige tijd: een lijst.

Bibl. st.: *M. Eliade, Traité d'histoire des religions*, Paris, 1953, 333ss ..

Steekproef.- *L. Lévy-Bruhl* (1857/1939) wordt aangehaald in zijn *Le surnaturel et la nature dans la mentalité primitive*. De Dajak onderscheiden vijf soorten heilige tijd en wel onder meer dan één oogpunt. Het gaat over de zondag.

1. Zonsopgang.- Gunstig om een bewerking aan te vangen. Zo zijn kinderen die op dat moment geboren worden, 'gelukkig'.

Opm.. - 'Gelukkig' betekent hier "beschikkend over de noodzakelijke en voldoende levenskracht om in het hele leven - tenzij een toeval, d.i. een aan dat leven vreemde factor, die levenskracht aantast - te lukken. Ongunstig om op dat moment op jacht of visvangst te gaan of om een reis aan te vatten.-

Opm.. - Reden: er is op dat ogenblik voor dergelijke doeleinden geen noodzakelijke en voldoende levenskracht beschikbaar. Meteen blijkt dat het dynamisme (geloof aan levenskracht) wezenlijk is om die uitspraken te begrijpen. 'Gunstig' is dan "wat dynamiseert", en 'ongunstig' is "wat niet (voldoende) dynamiseert".

2. Omtrent negen uur in de voormiddag.

Ongunstig, want wie dan iets aanvangt, mislukt. Gunstig, want wie zich dan op weg begeeft, hoeft struikrovers niet te vrezen.-

Opm.. - Wat behelst dat struikrovers op dat moment de nodige levenskracht missen!

3. Middag.- Zeer gunstige tijd.

4. Drie uur in de namiddag.- Gunstig voor de veldslag. Gunstig voor de vijanden, de jagers en de vissers. Ongunstig voor de reizigers.

5. Zonsondergang.- Gunstig in de loop van een korte tijd.

Dergelijke waardeoordelen treft men in alle religies en magieën aan ..

Wat opvalt, is dat er een objectieve, reeds voor alle waardeoordelen bestaande levenskracht ter beschikking of niet ter beschikking is. M.a.w.: er is in de loop van de profane duur in fasen een heilige tijd (met zijn beschikbare energie) aanwezig en dus werkzaam.

Toelichting.- Wat is voor dat vooraf bestaan verantwoordelijk? Wat beheerst de duur zo dat hij tussen profane duren sacrale tijden vertoont?

Ondervinding leert dat wie b.v. aan zwarte magie doet, d.i. de levenskracht die men bezit, aanwendt om de levenskracht van een medemens te ondermijnen, op welbepaalde momenten 'werkt', "aan het werk is" (zoals men dat uitdrukt). Voor het slachtoffer is het dan heilige tijd in ongunstige zin. Dan iets ondernemen of aan iets bezig zijn wordt 'nefast', ongunstig.

Zou de 'hiërofanische' - zo heet Eliade ze - lijst van de Dajak niet een dergelijke oorsprong hebben? Ooit werd lang geleden een groot opperhoofd door keiharde zwarte magie aangepakt,- zo zelfs dat het een strijd werd op leven en dood .. niet enkel voor het opperhoofd zelf maar voor zijn hele volk - die jaren duurde en tot een vast patroon werd. Dit is 'hiërofanisch' volkomen mogelijk.

Natuurlijk speelt in dit domein ook opvoeding b.v. een rol: iedere Dajak krijgt van kindsbeen af bovenstaande lijst van gunstig en ongunstig ingeprent. Ook een dosis lichtgelovigheid, moderneren heten dat 'suggestie' (wat tot nog toe een weinig exact-experimenteerbaar begrip is gebleven) - mag niet uitgeschakeld worden: het is de eerste maal niet dat zwarte magie haar slachtoffer door magische overredingsmethoden ervan overtuigt dat b.v. het tot sterven gedoemd

is en dus dat het in een ongunstige tijd terechtgekomen is.

Eliade legt dan wel verklaringen voor.

Zo de dag als product van ons zonnestelsel in bovenstaande lijst weerspiegelt de fasen van de dag (kosmische verklaring). Maar men ziet niet in dat deze fasen rechtstreeks gunst of ongunst scheppen: zij zijn gewoon fasen van de objectieve duur zonder heiligende waarde. Zo het religieuze leven van de groep die heilige tijden sinds lang heeft ingevoerd. Maar ver komt men daar niet mee. De eerste vraag luidt: “Wat juist schiep gunst en ongunst binnen de lijst der Dajak?”. Eliade blijft daarbij te theoretisch vaag.

16. Profane duur/heilige tijd (eeuwigdurend begin).

Bibl. st.: *M. Eliade, Traité d’histoire des religions*, Paris, 1953, 333ss ..

Vooraleer op Eliade’s tekst in te gaan, staan wij stil bij een gebed dat het christendom tot in zijn diepste wezen definieert: “Glorie zij de Vader, de Zoon en de H. Geest, zoals het was in het begin en nu en altijd en in de eeuwen der eeuwen”.

‘Glorie’ betekent “wezenzeigen levenskracht voor zover deze van sterke uitstraling - ‘glans’ - getuigt”. Alleen de drie strikt goddelijke - ‘opperwezenlijke’ personen bezitten die glansrijke levenskracht. Welnu, het gebed beweert dat het inderdaad de overtuiging van de christen als christen is dat het zo is, dat m.a.w. wat van de Vader, de Zoon, de H. Geest in wezen is, met recht aan hen en aan hen alleen toekomt.

Het tweede gedeelte drukt uit dat het zo even uitgedrukte, objectieve feit zo is “in het begin” en nu en altijd en “in de eeuwen der eeuwen”. M.a.w.: de profane duur - hoe lang hij ook duurt - wordt opgevuld met én het feit én de gebedsformule die het feit beaamt. Daarbij is de hiërofanische tijd, ogenschijnlijk uiteen bestaande in korte tijden (begin/ nu/ eeuwen der eeuwen), in feite ééNZelfde met kracht geladen tegenwoordige tijd. Dit wordt nog onderstreept door het tussen gelaste “en altijd”, dat niet zo overtollig is als het lijkt want het drukt de samenhang doorheen de verbrokkelde korte tijden van de éne heilige tijd uit.

Meer nog.- “Zoals het was in het begin” is een typische van de oorsprong getuigende mythische rest waarbij ‘begin’ zowel “zich over de rest van de tijden spreidende, want onuitputtelijke levenskracht” als “begin in de duur” betekent. Begin is én eerste lid van de hele verzameling tijden én samenvatting van de hele verzameling tijden!

Dat zij ons ter inleiding voor de ogen gehouden

Sociale oorsprong.- Eliade verzet zich terecht tegen b.v. M. Mauss (1872/1950) die beweert dat de sacrale tijden een product van de samenleving zijn.

1. *Lunaire religie.*

Mauss e.a. stellen vast dat het ritme en de herhalingen die in de maanfasen aan te treffen zijn, verschillen van het ritme en de herhalingen die de riten vertonen. De objectieve kalender van het kosmisch fenomeen verschilt van de hiërofanische kalender die het kosmisch fenomeen viert.

Waarop Eliade antwoordt: de vieringen betreffen niet het natuurfenomeen, de maanfasen, maar de sacrale betekenis ervan (kort: de 'gunst' die van de maan en haar fasen uitgaat).

2. *Akkerreligie.*

De studie van de akkerreligies toont overvloedig aan dat de kalender die de lente aankondigt, verschilt van de kalender der liturgische akkerplechtigheden.

Waarop Eliade antwoordt: wat de boeren in hun lenteriten vieren als 'gunst', d.i. als levenskracht die zich ontwikkelt door én naar aanleiding van het objectieve kosmische lentegebeuren, hangt er wel mee samen - zoals in het geval der maanfasen - maar overschrijdt het natuurgebeuren: de hergeboorte die "het leven" (basisbegrip der religie) te zien geeft met en in de lente, is het eigenlijke object van de viering. Het eigenlijke object m.a.w. is niet kosmisch maar hiërofanisch!

De vele deeltijden van de éne totaaltijd.

Hiermee komt Eliade aan het eigenlijke onderwerp, nl. de mythe en haar "eeuwig herbeginnen". Hij drukt dit als volgt uit: de vele deeltijden van maanvieringen of akkerritten lijken wel onderling niet samenhangend maar zijn in feite 'solidair' of 'aaneenhangend' onderling. - Hij verduidelijkt dit aan de hand van de eucharistie.

De christelijke eucharistie als steekproef.

Het moment waarop voor de eerste maal Jezus brood en wijn (natuurfenomenen) substantieel verandert in zijn lichaam en zijn bloed (hiërofanische fenomenen), is in zich een eerste afgezonderde heilige tijd (de oertijd eigenlijk van de eucharistie).

Alle volgende missen die die eerste transsubstantiatie telkens weer

tegenwoordig stellen, lijken weliswaar in zich afgezonderde heilige tijden maar in feite zijn zij de opborrelende levenskracht van de eerste of oer-transsubstantiatie op het Laatste Avondmaal die zich eindeloos in de objectieve duur spreidt.

Beide verlopen - die van de profane duur en die van de telkens opnieuw hernomen ritus - zijn twee onderscheidbare verlopen.- Vergelijk met wat wij zegden over het Glorie zij de Vader, de Zoon en de H. Geest!

17. Profane duur/ heilige tijd (religie, magie, mythe, legende).

Bibl. st. : M. Eliade, *Traité d'histoire des religions*, Paris, 1953, 3~5 .. –

“Wat voor de tijd van de christelijke eredienst geldt, geldt eveneens voor alle tijden die religie, magie, mythe, legende (en folklore) te zien geven” (o.c., 335). Met name: een ritueel beperkt er zich niet toe het vorige te herhalen (dat zelf de herhaling van een archetype (versta: oer-toonbeeld) is), het is aanpalend en zet het voort, periodiek of niet.

Magisch kruid.

Het plukken van toverkruiden wordt o.m. voltrokken op de snede van wat Eliade heet “kritische momenten” die hoe ultrakort ook de profane duur gunstig maken, zoals de middernacht van Sint Jan. “Gedurende enkele seconden, zoals in het geval van b.v. de varen, “gaat de hemel open”, zoals volksgeloof het stelt: de magische kruiden verwerven dan uitzonderlijke levenskrachten en degene die ze plukt, kan onkwetsbaar, onzichtbaar enz. worden” (ibid.).

Dergelijke seconden keren elk jaar op hetzelfde moment terug (periodiciteit).- Voor zover zij een geheiligde - of liever heiligende - tijd zijn, sluiten zij aan elkander aan in de loop van de eeuwen. In feite maken zij één enkele omvattende wijtijd uit, niettegenstaande zij, over de profane duur gespreid, niet zicht- en tastbaar aaneenhangen.

Lot.

In de legenden over steden, kastelen, kloosters, verzonken kerken is een vloek een lotsworp die, eens gepleegd, zich blijft herhalen. Zo b.v. alle jaren, alle zeven jaren, alle negen jaren.

Hubert en Mauss aanhalend zegt Eliade: “Op de welomschreven datum herrijst de stad, luiden de klokken (*opm.*: van de verzonken kerk), komt de kasteelvrouw buiten, gaan de schatkamers open, vallen de wachters in slaap. Maar op dat gegeven moment sterft de vloek uit en alles wordt stil.

Dergelijke periodieke noodlotsherhalingen volstaan om zo te zeggen om aan te tonen dat dezelfde data dezelfde feiten doen herleven”.

Ziedaar een steekproef in het taalgebruik van legenden. Dat taalgebruik behelst:

1. (gunstig of ongunstig) oerfeit (mythische basis),
2. herhalingen van dat oerfeit (periodiciteit), die samen één omvattende heilige (gunstige of ongunstige) tijd uitmaken.

Eeuwige aanwezigheid.

In religie, magie, - mythe, legende, - folklore gaat het over een heilige tijd die voor onbepaalde duur telkens weer aanwezig gesteld wordt, over een soort “eeuwig aanwezig heden”. Het taalgebruik van alle rituelen (die riten beschrijven en voorschrijven) behelst de term ‘nu’, ‘heden’. De duur die het herdachte of herhaalde (gunstige of ongunstige) gebeuren beleefd heeft, wordt tegenwoordig gesteld alsof hij er nog steeds is.

“Het lijden, de dood en de verrijzenis van Christus worden in de loop van de Goede Week niet enkel herdacht: zij geschieden dan zo voor de ogen van de gelovigen. En een echt christen moet zich de tijdgenoot van deze transhistorische (versta: het profane kader der geschiedwetenschap te boven gaande) gebeurtenissen voelen, aangezien de theofanische tijd, eens herhaald, voor hem aanwezig gesteld wordt”. Aldus de auteur , o.c., 336;

De kruidenvrouw.

Zij zegt bij haar vertrek: “Wij gaan kruiden plukken om ze op de wonden van de Heer te leggen”. Daardoor wordt zij de tijdgenote van de met wonden geslagen Jezus en lokt zij de gunst die van zijn wonden uitgaat, uit. Of zij doet alsof haar planten aan de voet van het kruis groeien. Juister: aan de voet van het kruis van de Heer groeien planten; zij doet niets anders dan ze plukken als nog steeds daar aanwezig.

Men verhaalt dat de genezeres Maria ontmoet of andere heiligen; dat Maria op de hoogte gebracht is van iemands ziekte en het geneesmiddel aanduidt. Aldus de aangehaalde *Ch. Pavelescu, Cercetari asupra magiei la Románii din Muntii Apuseni*, Bucarest, 1945, 156,- een landgenoot van Eliade.

Slotsom.- Het heilige in al zijn domeinen - religie, magie,- mythe, legende, folklore - vertoont steevast éénzelfde structuur zoals blijkt uit wat zo even gezegd werd.-

Opm.. - Of de eerste de beste kruidenvrouw zomaar direct contact heeft met de planten aan de voet van het kruis zoals een christelijk overtuigde, is een vraag

die moet gesteld worden, daar direct contact met het heilige ook van mentale overtuigingen afhangt.

18. Profane duur/heilige tijd (personages / verval en herstel).

Bibl. st.: M. Eliade, *Traité d'histoire des religions*, Paris, 1953, 337s ..

Het eeuwig aanwezige, gespreid over een in beginsel eindeloze reeks 'aanwezigheden' behelst het nabootsen van een godheid, voorouder, cultuurheld (versta: iemand die de bestaande cultuur met een definitieve verworvenheid verrijkte; men zegt ook 'cultuurheros').

Zo wie als priester de mis doet, treedt onvermijdelijk in de persoon en vooral de gunstige rol van Jezus die de eerste mis voordeed en meteen 'instelde', d.i. voor een eindeloze herhaling vatbaar naliet.

Nieuw-Guinea.

Gegeven: een mythe vertelt over de daden die als toonbeeld gelden van de zeevaartleider Aori;

Toepassing.- Een zeevaartleider trekt in zee. Hij wil op Aori gelijken door zich te kleden als Aori, het gelaat zwart te kleuren als Aori, in de haren een 'love' te vestigen die gelijkt op die welke Aori aan het hoofd van Iviri ontrukte. Als Aori danst hij op het dek en opent de armen als Aori zijn vleugels openrukke. Op die wijze schept hij met Aori's heilige tijd een gewijde samenhang zo dat Aori's tijd aanwezig is.

Nieuw-Guinea.

Gegeven: Kivavia is een mythisch toonbeeldige - gelukke - visser.

Toepassing: een visser die op visvangst gaat met zijn pijl, doet alsof hij Kivavia zelf is. Hij smeekt niet Kivavia: hij vereenzelvigd zich met hem! Eliade's commentaar: ofwel wordt hij de vissende held zelf op mythische wijze ofwel wordt hij enkel zijn tijdgenoot op mythische wijze waarbij de Melanesiër het heden van Kivavia contacteert. Zoiets overschrijdt de profane duur en is heilige tijd. Het is alsof de profane duur in de heilige tijd verzwindt.

Het volstaat de mythe te kennen om het leven te verstaan.

Eliade haalt deze spreuk van van der Leeuw aan. Iedere traditionele, niet verwereldlijkte cultuur - in welke cultuurfase zij zich ook bevindt - wil voor alles de mythische oertijd als oergunst verwerklijken in rituelen en ritualisering (dynamisering) van "het (profane) leven". Met Marcel Mauss kan men zeggen dat

de religieuze dingen die zich in de profane duur afspelen, logisch verantwoord beschouwd zich in de eeuwigheid afspelen. 'Eeuwigheid' staat in Mauss' taalgebruik voor "mythische oertijd".

Opm.. - O.c., 336, schrijft Eliade een zinnetje: "Alle levenskrachten, al waren zij goddelijk, verzwinden en gaan verloren zodra zij actief zijn in het kader van de profane duur". Het steeds weer moeten hernemen van riten, periodieke en niet-periodieke, heeft in die uitputting zijn reden.

Eliade situeert hier, o.c., 340, de hergeboorte van de tijd. De voorbije tijd wil men afbouwen om een nieuwe tijd te scheppen. Dat ziet men in de nieuwjaarsriten. Deze omvatten:

1. reiniging, zondebelijdenis, demonenuitdrijving, uitbanning van het kwaad buiten het dorp e.d.m.,
2. uitdoving van het vuur en heraansteken van het vuur,
3. gemaskerde processies (de maskers vertegenwoordigen de doden), plechtige opvang van de doden met eetmalen en zo, heruitleiding der doden op het einde (tot aan een beek, de zee e.d.m.),
4. gevechten tussen vijandige groepen,
5. buitenissigheden allerhande (saturnaliën, carnavaleske optochten, gewetenloosheden, orgieën).

Opm.. - Wie hier een zeer ernstige bijdrage heeft geleverd, is *W.B. Kristensen, Verzamelde bijdragen tot kennis der antieke godsdiensten*, Amsterdam, 1947, vooral o.c., 231/290 (*Kringloop en totaliteit*).

Beide begrippen lopen ineen: er is immers 'totaliteit', d.i. harmonie (ineenloop/ omwisseling) van tegengestelden (heil/ onheil; ethisch goed/ ethisch kwaad) zo dat, indien het ene der tegengestelden er is, het andere al aan de afbouw ervan bezig is en omgekeerd. Wat tot periodiciteit leidt.

Kristensen's uiteenzetting is een uitvoerige belichting van wat in feite met de heilige tijd gebeurt: hij wordt opgeroepen maar om onmiddellijk daarop al tot uitputting te leiden.- Dat is wat iedereen met voldoende sacrale ervaring telkens weer vaststelt. Dat is wat telkens weer naar riten van afbouw van het voorgaande en opbouw van het volgende - noem het "hergeboorte van de heilige tijd" - doet teruggrijpen.

Daaraan ontsnapt zelfs de heilige tijd die de sacramenten der Katholieke kerk telkens weer scheppen, niet. Zeker niet wanneer te midden van de postmoderne crisis het traditionele geloof in een heilige tijd - die van Christus' optreden -

verzwindt.